

עקרונות ודילמות במחקר יישומי המקדם חיבורים בין עשייה ומחקר בחינוך

כלי לחוקרות ולחוקרים

במפגש בין חוקרת ובין אשת חינוך לשם קיום מחקר יישומי עלולים להתערר חששות ומחשבות.

אני מקווה שהיא תסכים להשתתף ותשתף פעולה... כי אחרת אין מחקר.

זה לוקח הרבה זמן לערוך את המחקר כשהתהליך הוא שיתופי...

הייתי רוצה שהמחקר יהיה רלוונטי, ומעניין בשבילה גם.

כיצד אוכל להיות נגישה ומשתפת וגם לשמור על ריחוק אנליטי בו זמנית?

יקח לי הרבה זמן המחקר. לא בטוחה שהיא תראה השנה משהו מזה.

מה היא תחשוב עלי? מצויידת במחשב, מכשיר הקלטה, ומחברת רישום, איך לא אתפס בעיני המורה כמי ששופטת או מפקחת עליה?

חוקרת

זה יכול להיות מעניין לעשות מחקר אצלי. אבל אני קצת מסוייגת. היא תהיה כל הזמן בבית ספר?

ואיי כמה זמן זה יקח לי עכשיו...

מה היא עושה עם כל הנתונים שהיא אוספת? לאן זה הולך? למי היא מראה אותם?

מי צריך לדעת או לתת אישור למחקר? יש לה אישור לחקור בבי"ס?

מה החוקרת תחשוב עלי? תגיד עלי לאחרים?

מה יצא לי מזה?

אני מקווה שהתלמידים יתנהגו יפה כשהיא תגיע.

??

מורה

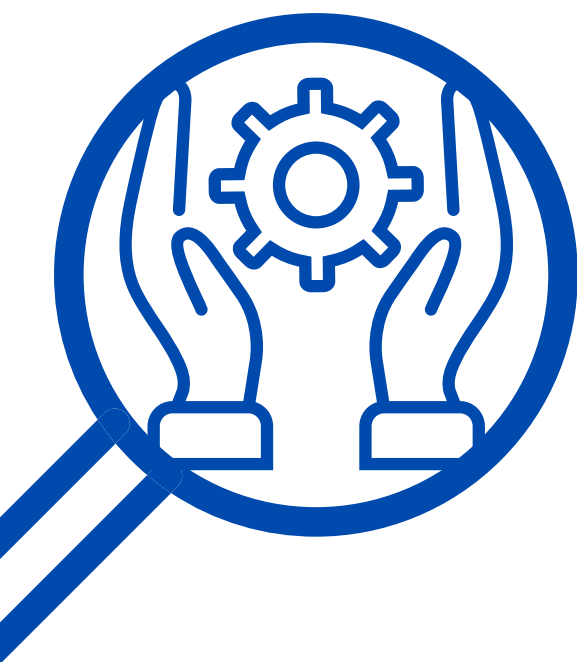
פעמים רבות במחקר יישומי אנו מפתחות* מערכות יחסים עם נשות חינוך בשדה, המשתתפות במחקר. היינו רוצות שהמחקר שלנו יהיה משתף, הדדי, דיאלוגי ולא יראה בנשות חינוך רק מושאות מחקר. היינו רוצות שהמחקר יהיה רלוונטי ויתרום לשדה היישומי וגם לקהילת המחקר, ושיעשו בו שימושים שונים בשדה שישפיעו על החינוך. כשאנו עורכות מחקר אנו לוקחות בחשבון שיש שני צדדים בתהליך – החוקרות ונשות החינוך – ושואפות ששניהם ירוויחו ממנו, בנוסף לכך שהחיבור בין המחקר לשדה יוביל לתוצרים מחקריים ויישומים לקידום מחקר חינוך רלוונטי, ולקידום הוראה ולמידה. **כיצד נימנע ממחקר שהופך את השותפים בשדה החינוכי למושאי מחקר בלבד? איך נוביל מחקר שמאמץ עקרונות של שותפות?**

מדובר במשימה מורכבת להשגה – פערים במטרות של כל אחד מהצדדים, בציפיות ביחס למחקר, בתפיסות המקצועיות חינוכיות ובשגרות העבודה מעוררים מגוון דילמות בעבודת המחקר בשדה וביחסים בין החוקרות לנשות השדה.

מחקר שיש בו עקרונות שיתופיים כפי שתיארנו יכול להיות מסוגים שונים – בין אם שותפות אקדמיה-שדה או מחקר יישומי, מחקר מבוסס עיצוב ועוד – והאופן בו מתעצבים התפקידים של שותפות המחקר והחוקרות משתנה בין מחקר למחקר. במסמך זה נעשה שימוש במונחים שונים – משתתפות המחקר, או שותפות במחקר לאורך הטקסט כדי להזכיר ולאפשר את המגוון, וכי ככל שהולכים לקראת שותפות יש מקום לתת את הדעת עוד יותר למערכות היחסים והעבודה המשותפת לקראת מטרות שהוגדרו במשותף.

כשאנו לוקחות חלק פעיל במחקר יישומי או בשותפות מחקר-שדה, אנו לא תמיד מבהירות לעצמינו ולשותפות מה התפקידים שלנו ושל נשות החינוך במחקר, כיצד יתקיים המחקר בשדה, וכיצד נקדם מחקר שיש בו הדדיות. כמו כן, בתוך השגרה השוטפת אין לנו תמיד זמן לעבד ולחשוב לעומק על דרכי ההתמודדות שלנו עם דילמות שונות במסגרת מחקר בשדה היישומי המבוסס על עקרונות משתפים ודיאלוגיים.

במסמך זה מוצגים עקרונות, דגשים מעשיים ודילמות הקשורים בעבודת החוקרת בשדה היישומי ובאינטראקציה עם נשות החינוך השותפות במחקר – במסגרת מחקר יישומי ושותפויות מחקר-שדה.

* המסמך מתייחס לנשים וגברים כאחד, ומתאר מציאות שבה פועלות ופועלים חוקרות וחוקרים, לצד נשות ואנשי שדה המשתתפים במחקר. אולם, כדי למנוע סרבול, המסמך מנוסח בלשון נקבה.

(1) עקרונות מנחים לעבודת מחקר במסגרת שותפויות

אנו מציעות עקרונות עבודה לביסוס מחקר יישומי במסגרת שותפות אקדמיה-שדה. עקרונות אלה נותנים מקום רב לשותף מהשדה (למשל, המורה המשתתפת במחקר, מנהלת בית ספר, נציגה במחוז משרד החינוך ועוד). כמובן שקיימים עקרונות רבים ואחרים רלוונטיים לקידום המחקר. עיון בעקרונות אלה יחד עם צוות המחקר שלך יכולים לתרום בחשיבה על עיצוב תהליכי המחקר ועל העבודה השוטפת בו. כדאי לדון בעקרונות השונים, לבחון אותם באופן ביקורתי ולגבש גישה שתתמוך בעבודה המשותפת עם נשות השדה ובמחקר עצמו.

(2) דגשים מעשיים בעבודת מחקר בשותפויות

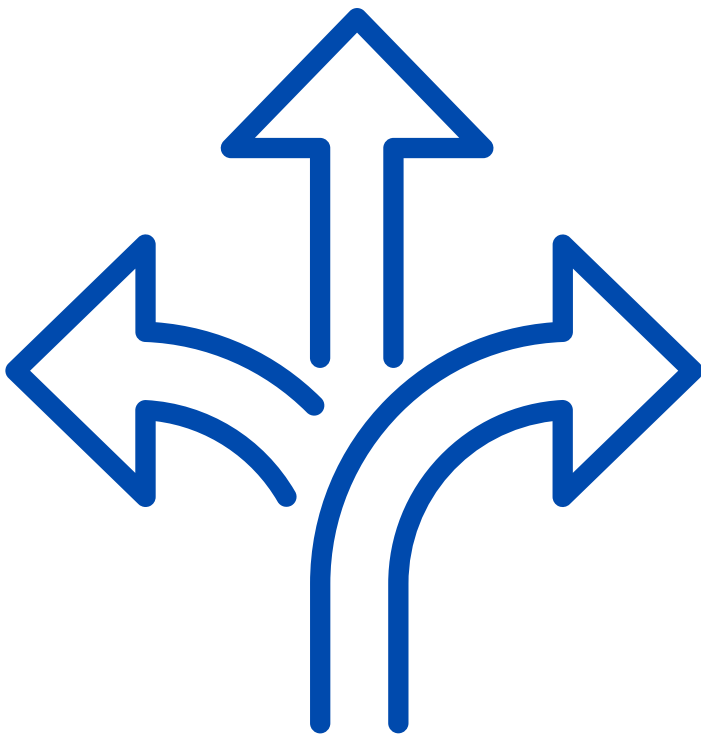
אנו מציעות דגשים מעשיים שונים, אשר מנסיוננו כדאי לתת עליהם את הדעת במסגרת מחקר יישומי או שותפות אקדמיה-שדה, טרם המחקר ובמהלכו. הדגשים הם הצעות לדרכי פעולה במהלך המחקר בשדה היישומי, אשר יכולות לתמוך בביסוס השותפות בין החוקרת למשתתפת המחקר ובקידום המחקר בכללותו.

(3) דילמות בעבודת מחקר בשותפויות

העקרונות והדגשים המוצגים במסמך זה יכולים לתמוך בתהליכי המחקר ובבניית היחסים עם השותפות. אולם, זה לא פשוט – המציאות המורכבת דורשת מאיתנו להתמודד עם מגוון דילמות בעבודת המחקר בשדה. לאורך המסמך שזורות דילמות בשלבים שונים של גיבוש המחקר ועריכתו. חשיבה מעמיקה על הדילמות לפני כניסה למחקר ובמהלכו מאפשרת תכנון והתנהלות אשר יסייעו למנוע חלק ממחלוקות פוטנציאליות והתמודדות יעילה יותר עם אלו שיצצו לאורך הדרך. חשיבה מעמיקה זו יכולה לתרום להעשרת דרכי הפעולה שלנו כחוקרות בשדה וליצירת שיתוף פעולה פורה עם השדה.

הדילמות מוצגות בפרק (2), וקשורות באופן ישיר לדגשים המעשיים והאתיים המוצגים.

המסמך כולל הצעות לפעולות מתוך נסיוןן של חוקרות וחוקרים – אילו הצעות בלבד ומובן שיש חשיבות לעולם הערכים של כל חוקרת ולהפעלת שיקול דעתה בהקשר הספציפי שבה היא חוקרת.

(1) עקרונות מנחים לעבודת מחקר במסגרת שותפויות ומחקר בשדה היישומי

(1) עקרונות מנחים לעבודת מחקר במסגרת שותפויות

אנו מציעות להתייחס למשתתפות המחקר כאל שותפות בפרויקט המחקר. יש לנו אחריות לתווך את מהות המחקר ומטרותיו, לבנות את מערכת היחסים עם המשתתפות במחקר, ולטפח אמון והרגשה בטוחה שלהן לאורך כל המחקר. יש חשיבות לקחת בחשבון בתהליך המחקר את תפיסות השותפות, שיקולי הדעת, והידע המקצועי שלהן - לכך יש ערך ברמת מערכת היחסים כמו גם עבור התוצרים המחקריים והיישומים-ולכון את השותפות כך שכל אחד מהצדדים ירוויח מהמחקר.

קול המשתתפות נשמע

לכל אורך התהליך;
נאפשר למשתתפות במחקר להתייחס
לממצאים ולידע המחקרי שנצבר
ולקחת חלק בפיתוח תוצרי למידה.

כבוד לידע

ולניסיון המעשי

של המשתתפות במחקר; נאמץ
עמדה לא שיפוטית כלפי המשתתפים
במחקר ונקדם שיח ב"גובה
העיניים".

הדדיות

כל צד בשותפות תורם לצד האחר
ונתרם ממנו.

שמירה על אתיקה

כלפי כלל המשתתפות במחקר;
למשתתפות במחקר הזכות להחליט
האם להשתתף בו; שקיפות ביחס
למטרות ולתהליכי המחקר.

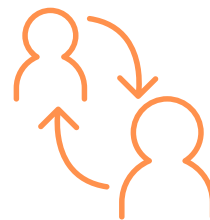
כבוד לכללים של המקום

כדאי לקחת את הזמן להכיר את
ההקשר שבו השדה פועל; נהיה
גמישים לנוכח מציאות משתנה בחיי
היום יום של נשות חינוך.

ביסוס יחסי אמון

ויצירת סביבה ותחושה בטוחה
לאורך הדרך.

(2) דגשים מעשיים ודילמות בעבודת מחקר בשותפויות

דגשים מעשיים בתחילת הדרך

1. כשאנו מתחילות מחקר בשדה, ונערכות לקראתו, כדאי לתת את הדעת לדברים הבאים:

- **זיהוי השותפים והשותפות במחקר.** נברר מי השותפים בפרויקט השותפות המחקרית וכיצד מאופיינת השותפות עם כל אחד מהשותפים.
- **הבהרת מטרות המחקר והציפיות של כלל השותפים.** חשוב להבהיר את הציפיות שלי כחוקרת ואת תחומי אחריות שלי כשותפה בפרויקט, גם ביחס לשאר השותפות.
- **למידת השדה הנחקר.** נברר מה ידוע ומה עוד חשוב שנדע על השדה הנחקר בהתייחס לבתי הספר המעורבים בפרויקט (כמה בתי ספר? מי הם בתי הספר? מדוע דווקא הם? מה מאפיין את בתי הספר?) ובית הספר הספציפי שבו נחקור (מי המנהלת? מה מאפיין את בית הספר? כמה תלמידים בבית הספר?). כמו כן, נזהה באילו אירועים ופעילויות בבית הספר נבקש לנכוח כדי לאסוף נתונים באופן שמקדם את מטרות המחקר.
- **העלאת סוגיות אתיות בצוות המחקר וצוות הפרויקט.** נציף סוגיות אתיות שאנחנו עשויים להתמודד איתן בתהליך המחקר בשדה.
- **אישורים ופרטים טכניים.** נבין את אישור המדען הראשי במשרד החינוך. כמו כן, חשוב לדאוג לאישורי הסכמה מדעת, ציוד נדרש, פרטי קשר של משתתפי המחקר.

אישורים אתיים – הרחבה

לפני הכניסה לשדה נוודא שיש לנו את אישורי האתיקה הרלוונטיים לקיום המחקר:

- ועדת האתיקה האוניברסיטאית והמחלקתית
- אישור המדען הראשי
- אישורי הסכמה שנדרשים למחקר (הורים, מורים)
- מכתבי הסבר על המחקר והפרויקט עבור המשתתפים במחקר

נהלים מתעדכנים
באתר לשכת המדען
הראשי בחינוך

2. כשאנו נכנסות לראשונה לשדה החינוכי – בית ספר, מחוז, מטה משרד החינוך ועוד – כדאי:
- לקיים פגישת היכרות ותיאום ציפיות עם המשתתפות במחקר ובעלי תפקיד נוספים בשדה. מצורפת בעמוד הבא הצעה לנושאים מרכזיים לפגישה הראשונה.
 - ללמוד את השדה הנחקר לאורך הדרך. לאורך זמן נלמד את ממשקי העבודה הישירים (למשל, המורה שמתתפת במחקר) והעקיפים (למשל, מנהלת בית הספר) לשם היכרות ויצירת בסיס לאינטראקציה עם בעלי תפקידים במקרי הצורך. כמו כן, נלמד את ההקשר ואת מערכות היחסים כדי להבין איך לפעול בתוך זירת המחקר ובאילו מצבים לגלות רגישות.
 - לקבל את הסכמת המשתתפות להשתתף במחקר. חשוב לאפשר לכל משתתפת במחקר לבחור באם לקחת בו חלק. גם אם הארגון בו היא עובדת נתן הסכמתו לפרויקט המחקרי.
 - להתייחס להיבטים אתיים בשיחות הראשונות עם משתתפות המחקר. פירוט על כך ראי בעמוד הבא.

שיחות ראשונות בשדה היישומי

הצעה לנושאים לדיון בפגישה הראשונה:

1. היכרות עם המעורבים במחקר – משתתפות המחקר, החוקרת ועוד.
2. תיאום צפיות בין החוקרת למשתתפות.
3. הצגת הרווחים האפשריים מהמחקר. לדוגמה, בעקבות המחקר יפותחו כלים מעשיים שיכולים לסייע בעבודה בביתה; המחקר הוא הזדמנות להתפתחות מקצועית כחלק משותפות עם האקדמיה.
4. התייחסות להיבטים אתיים (ראי הרחבה במסגרת בצד ימין).
5. קביעת סדירות ופרוצדורות תקשורת לתיאום. מתאמים באילו מפגשים החוקרת תנכח, תדירות וימי המפגשים.
6. חשיבה משותפת על הצגת המחקר לכלל המעורבים בו. למשל, אם המחקר מתקיים בבית הספר כדאי להציג אותו לכלל צוות המורות, להורים ולתלמידים.
7. הקצאת משאבים. נוודא שיש סביבה המתאימה למפגשים בין משתתפות המחקר לחוקרת.
8. חלוקה והחלמת אישורי הסכמה.

הצעה להתייחסות להיבטים אתיים במחקר

1. אנו מציעות להבהיר בתחילת הדרך למשתתפות המחקר: מיהם הגופים המעורבים במחקר; נושא המחקר ומטרותיו; מי נותן אישור למחקר; מהלך המחקר וכלי המחקר; זירות המחקר; משך המחקר; איפה יישמרו הנתונים ולכמה זמן; מי (ומי לא) ייחשפו לנתוני המחקר וכיצד.
 2. כדאי לשתף את כללי האתיקה על פיהם אנו פועלות, ומה זכויותיהן כמשתתפות במחקר.
- אנו מציעות להציג את: הכללים הרלוונטיים מאישור המדען הראשי בפרויקט שאנו חוקרים, למשל, נצלם בביתה רק לאחר שנאספו אישורי ההורים של כל תלמידי הכיתה.
 - נדגיש שהבעלות של הנתונים היא קודם כל של המשתתפות במחקר ושהן יכולות להשתמש בתיעוד הנתונים מהזירה שבה הן פועלות.
 - נדגיש שהן רשאיות לעצור את תיעוד הנתונים בכל זמן שהוא ומכל סיבה שהיא.
 - לא נשתמש בנתוני המחקר למטרות חורגות ממטרות המחקר (למשל, הצגת קטע משיעור מצולם במסגרת הוראת קורס באוניברסיטה), אלא אם ניתן לכך אישור על ידי המשתתפות במחקר.

דילמות בתחילת הדרך

העקרונות, הדגשים המעשיים והמחוייבות האתיים אינם חד משמעיים ולעתים במפגש עם המציאות היומיומית של מחקר בשדה קשה מאוד לקיימם. מוצגות דילמות שונות הקשורות בשלבים הראשונים במחקר, בהם אנו מכירות את המשתתפות ונכנסות לשדה היישומי. אפשר לדון בדילמות אלה בצוות המחקר ויתכן גם עם השותפים למחקר ולבחון באילו מצבים כדאי לפעול ומדוע.

להרחבה על הדילמות

מתווה היועצות
על מקרה מהשדה

דילמות של חוקרות
וחוקרים – סיפורים
מהשדה

דילמה 1: נתנו לנו אישור לאסוף נתונים בשדה המחקר, אולם אחת המשתתפות המתועדות לא מעוניינת לקחת חלק במחקר. מה ניתן לעשות?

למשל, במסגרת פיתוח מקצועי, כמעט כל המורות במפגש הסכימו לאיסוף הנתונים ולתיעוד המפגש מלבד אחת. מצד אחד, אנחנו רוצות לתעד ואנו מחייבות להתקדמות המחקר. מצד שני, אנו רוצות לאפשר לכל מורה ומורה לבחור בעצמה האם להשתתף. איך ניתן להתמודד עם המתח הזה?

דילמה 2: מה נעשה כאשר בכיתה בה אנו מתעדות יש תלמידים שהוריהם לא אישרו את השתתפותם במחקר?

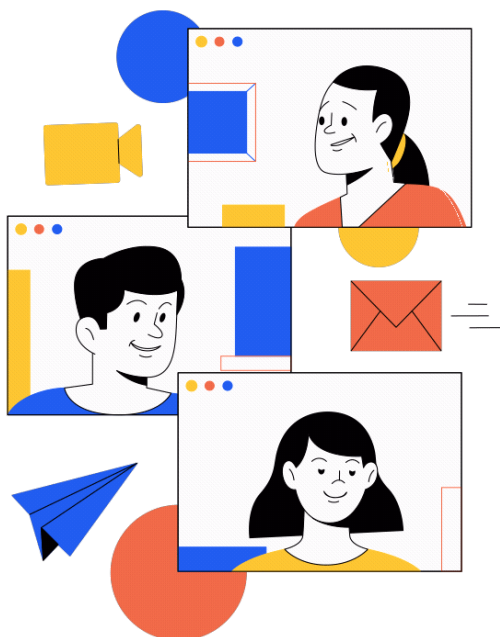
מצד אחד, אנו מחייבות לתעד כדי לתרום להתקדמות המחקר. מצד שני, אנו מחייבות לפעול בהתאם לאישור המדען והסכמת ההורים, ורוצות לשמור על זכויות התלמידים. לא נרצה לפעול באופן שעלול לפגוע בהם (למשל, הוצאת התלמידים מהכיתה או תיעוד ללא הסכמה). מה ניתן לעשות?

דילמה 3: מה עושים כשנקבע ראיון על זמן הפסקה של מורה?

מצד אחד, אנו נדרשות לאסוף נתונים כדי לקדם את המחקר (וגם מאוד קשה לתאם ראיונות בתוך השגרה העמוסה של המורות). מצד שני, קיום הראיון בזמן הפנוי של המורה פוגע בה. מה כדאי לעשות?

דילמה 4: האם נספר למשתתפות המחקר מה אנחנו חוקרות במדויק? כיצד נספר למורה על נושא המחקר?

לעיתים, לא נרצה לחשוף את נושא המחקר בכללותו בקרב משתתפות המחקר, שמא ידיעה זו תטה את ממצאי המחקר, כמו גם לעיתים הנושא מורכב. יחד עם זאת, כחלק מהמחויבות שלנו למשתתפות המחקר יש חשיבות לכך שידעו מה נחקר. האם וכיצד כדאי לספר על נושא המחקר ושאלותיו?

דגשים מעשיים במהלך עבודת המחקר בשדה

הצעות לשיחה עם

משתתפת במחקר

טרם התצפית:

- איך את מרגישה?
- מה תכננת להיום?

לאחר התצפית:

- איך את מרגישה?
- האם משהו הטריד אותך והיית רוצה לדבר עליו?
- לשתף בהתלבטויות שלך?
- מה היו שיקולי הדעת שלך?
- סביב אותה סוגיה? במה מעניין אותך לעסוק בהמשך?
- יש משהו שאוכל לעשות כדי לעזור?

1. שיח והיוועצות מתמידים לאורך המחקר

אנו מציעות מספר דגשים מעשיים למהלך עבודת המחקר בשדה שעשויים לתמוך בתהליך מחקר הדדי, דיאלוגי, אשר יכלול את נקודות המבט השונות – של נשות החינוך השותפות במחקר ושל החוקרות. את הדגשים כדאי לשקול ולבחון בתוך ההקשר הספציפי בו אנו פועלות.

מומלץ למסד שיחות קבועות עם משתתפות המחקר – לפני התצפית ובסיומה, שיחת צ'ק-אין ו-אאוט. למשל, לשוחח עם המורה לפני שיעור שנתעד ומיד לאחריו, או עם מדריכה פדגוגית לפני שיחת המשוב שלה עם סטודנטית ולאחריה; שיחה עם מנחת ההשתלמות בתחילת ובסיום כל מפגש. גם אם לא מספיקים בזמן אמת כדאי לנסות למצוא מועד אחר לשיחה.

כדאי לתאם ולהבהיר עם משתתפות המחקר את מידת המעורבות שלנו בפעילות שנתעד ואת המיקום שלנו במרחב. למשל, נתאם מראש עם המנחה במפגש פיתוח מקצועי – האם אני יושבת בתוך מעגל הישיבה בין המורות.

2. שימוש בפרקטיקות שיאפשרו להסתגל לנוכחותינו

מומלץ להיטמע בזירת המחקר לפני שמתחילים לתעד בה באופן רשמי וגלוי (באמצעות מקלטי אודיו או וידאו). הניסיון להיטמע כולל, למשל, יצירת קשר

בלתי אמצעי עם דמויות שנוכחות בשדה. לדוגמה, כאשר המחקר מתקיים בבית הספר, אפשר ליצור קשר עם בעלי תפקידים כדי שיכירו אותנו (המזכירה, השומר, רכזת המקצוע). בנוסף, באם מתאפשר, אפשר לנכוח בזירות ובאירועים שונים המתרחשים בסביבת המחקר – למשל, בבית הספר – לנכוח בחדר מורים, בחצר בית הספר ולא רק בכיתה שבה אנו מתעדים, כמו גם באירועים כמו טקסים וימי שיא.

3. רגישות כלפי המציאות המשתנה

השדה החינוכי והארגונים בתוכו סובלים לא פעם מחוסר יציבות, שינויים תכופים בתכניות העבודה והפרעות בשגרה. כדאי להפגין רגישות למצבים שבהם משתתפות המחקר נדרשות להתמודד עם בלתי-יציבות ולהתאים את עצמנו, גם אם זה אומר לוותר על תיעוד מחקרי בסיטואציות מסוימות.

4. שמירה על המעורבות במחקר של דמויות מפתח בזירה הנחקרת

חשוב לשמור דמויות מפתח הפועלות בזירת המחקר בתמונה, דמויות שהן לא דווקא משתתפות במחקר, למשל, מנהלת בית ספר שבו המחקר מתבצע בתוך כיתות הלימוד. זאת, במטרה לרתום אותן לתמוך במחקר ובהשתתפות בו. כדי לעשות זאת, נוכל למשל, להגדיר מראש שיחות קבועות עם המנהלת ומפגש משותף של משתתפות המחקר ומנהלת בית הספר כדי לדון בנתונים מהמחקר.

דגשים מעשיים במהלך עבודת המחקר בשדה

5. רגישות לסיטואציות חברתיות מורכבות

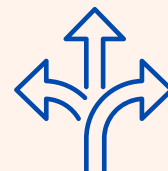
- הנוכחות ועבודת המחקר שלנו בשדה עשויה לתרום לכך שנוכחותינו בבית הספר תהיה רלוונטית וחיונית לשותפות שלנו. יחד עם זאת, הנוכחות האינטנסיבית שלנו בשדה עלולה לגרום לכך שננכח במצבים חברתיים מורכבים, שידרשו רגישות אתית, וההתמודדות שלנו עימם לא בהכרח תהיה קשורה בתפקיד שלנו כחוקרות.
- אנו מציעות לשקול מה הן גבולות התפקיד שלנו כחוקרות ועד כמה לגיטימי להרחיבו. למשל, לא נישאר עם הכיתה לבד כי המורה צריכה לצאת וסומכת עלינו כממלאי מקום, או נשמור בהפסקה, אולם, יש סיכוי שבמידה ויתעוררו מצבים בעייתיים בסביבת בית הספר נדאג לעדכן את הצוות הבית ספרי.
 - חשוב לשמור על דיסקרטיות ופרטיות של כל משתתפת במחקר, ולנסות להימנע ממתן מידע על משתתפת מסוימת לגורמים מתוך בית הספר או מחוצה לו. כך למשל, אם מנהלת בית ספר מבקשת לשמוע מה קורה בכיתה של אחת המורות, נשקול האם ואיזה מידע לשתף.
 - אם נקלענו לסיטואציות שבהן נשות השדה מדברות על סוגיות שאנחנו לא אמורות לשמוע או לחוות את דעתינו (למשל, רכילות, או תלונות על המנהלת) אנו ממליצות שלא נשתף פעולה.

6. רגישות אתית כלפי משתתפי המחקר בזמן תיעוד מחקרי

- הסיטואציה שבה חוקרת מחוץ לזירת המחקר נכנסת ומתעדת את משתתפות המחקר היא מורכבת עבור החוקרת אבל במיוחד עבור משתתפות המחקר. המחויבות האתית שלנו בזמן התיעוד היא חיונית לשם שיתוף פעולה פורה בין השותפות וביסוס יחסי אמן לאורך המחקר. לכן אנו מציעות כמה פרקטיקות שיכולות לתמוך בכך:
- כדאי להודיע כל פעם מחדש לפני שאנחנו מתחילות תיעוד ונזכיר שאפשר לעצור או למחוק תיעוד שהמשתתפות חשות אי נוחות איתו.
 - חשוב להפגין רגישות כלפי מצבים שבהם משתתפי המחקר (מורות, מנהלות, תלמידים) מביעים אי נוחות או התנגדות להיות מתועדים ונפעל בהתאם. כמו כן, אם נזהה מצבים מורכבים שהתיעוד שלהם עלול לגרום למבוכה של המשתתפים במחקר, נפסיק את התיעוד מיוזמתנו.
 - ננסה לא להפריע לשגרת היומיום של השדה ונימנע מלשנותה לשם צרכי המחקר. אנו מציעות לוודא שהנוכחות שלנו בזירה לא פוגעת במשתתפות המחקר. לדוגמה, מצבים כמו ריאיון על חשבון ההפסקה של אחת המורות או הוצאה של תלמידה שמפריעה מחוץ לכיתה כיוון שאנחנו מתעדים בכיתה.

7. אימוץ פרספקטיבה לא שיפוטית בזמן תצפית

- כשאנו נכנסות לזירת המחקר, אנו עלולות שלא במכוון להסתכל בעין שיפוטית על המתרחש. קל הרבה יותר להסתכל מהצד על תהליכים בשדה היישומי ולזהות את נקודות החולשה. אולם, ננסה לצפות במתרחש בעין לא שיפוטית ומתוך גישה שבה אנו מנסות להבין את שיקולי הדעת של משתתפות המחקר. כדאי להימנע מלהעריך או למשב את העשייה של משתתפות המחקר. זהו לא תפקידנו, וזה עלול לפגוע במורה וביחסים בינינו. יחד עם זאת, כדאי לחשוב מה הערך של משתתפת המחקר מהמפגש עימנו כחוקרות, וכיצד ניתן להתייחס למשתתפות המחקר ולתהליכים המקצועיים שאנו חשופות אליהם מתוקף המחקר. כך למשל, אפשר לשוחח עם משתתפות המחקר ולחשוב איתן על ההתלבטויות שלהן, שיקולים שונים העומדים מאחורי דרכי הפעולה שלהן וחלופות.

דילמות בעבודת המחקר: גבולות תפקיד החוקרת

להרחבה על הדילמות

מתווה היועצות
על מקרה מהשדה

דילמות של חוקרות
וחוקרים – סיפורים
מהשדה

העקרונות, הדגשים המעשיים והמחוייבות האתיים אינם חד משמעיים ולעתים במפגש עם המציאות היומיומית של מחקר בשדה קשה מאוד לקיימם. מוצגות דילמות שונות הקשורות בגבולות התפקיד שלנו כחוקרות בשדה. אפשר לדון בהן בצוות המחקר ויתכן גם עם השותפים למחקר ולבחון באילו מצבים כדאי לפעול ומדוע.

דילמה 1:

מה מידת המעורבות שלנו בשטח?

מצד אחד, אנחנו כאן כדי לחקור. מצד שני, בית הספר אפשר לנו להיכנס ולאסוף נתונים, ואנחנו רוצות לבסס יחסים טובים עם צוות בית הספר. לאור התפקיד המורכב שלנו כחוקרות בשדה עלולות לעלות שאלות בנוגע למה שאנו יכולות ורוצות לעשות מעבר לאיסוף נתונים וביצוע המחקר. למשל, אם אנחנו בכיתה, מה התפקיד שלנו בזמן הזה? תלמיד מבקש מאיתנו עזרה במילוי משימה, מה נעשה? המורה מבקשת שנישאר כמה דקות בכיתה לבד עם התלמידים, מה נעשה וכיצד נסביר את הבחירה שלנו?

דילמה 2:

מה נעשה כשמורה מבקשת מאיתנו משוב לאחר שיעור שבו צפינו?

מצד אחד, כשהמורה נחשפת בפנינו ופותחת את דלת כיתה, היא עשויה לצפות להתייחסות לאופן שבו לימדה ולהיתרם מהשיח עם החוקרת. מצד שני, אנחנו לא מורות ולא בהכרח מתפקדינו להעריך את האופן שבו לימדה המורה, מה גם אנו לא רוצות לשפוט אותה. איך אפשר להתמודד עם המתחים הללו?

דגשים מעשיים במהלך עבודת המחקר בשדה

8. לפעול כך שמשתתפות המחקר יתרמו ממנו ומנוכחותינו

מלבד התרומה מהידע האישי של כל חוקרת, אפשר להציע למשתתפות המחקר פעולות שיכולות לסייע להן ללמידה, כמו למשל, להפנות למקורות מידע מסוימים שיכולים להיות רלוונטיים עבור משתתפת המחקר; ניתן להציע לערוך אירוע שצולם במסגרת המחקר לצרכי למידה בצוות של המורה המשתתפת במחקר, או להתבונן יחד עם המורה על סיטואציות שתועדו בשיעור.

9. שיתוף בממצאים מהמחקר לאורך הדרך ולא רק בסופו

שיתוף בממצאים מאפשר למשתתפות להיחשף לממצאים ולעתים ללמוד מהם, להביע את קולן, ואף לאתגר את כיווני החשיבה של החוקרת. השיח עם משתתפות המחקר יכול לתרום למחקר ולהוסיף נדבך נוסף לפרשנות החוקרת.

יחד עם זאת, לא פשוט לנו לשתף בממצאים ראשוניים – עשויה ללוות אותנו התחושה שעדיין לא ניתחנו הכל ויתכן והפרשנות שלנו לא מיטבית בשלב זה; אין לנו זמן או פניות להתעסק בשיתוף בממצאים האלה כאשר אנו עסוקות במשימות אחרות, אולי כנגד דד-ליין דוחק; לעיתים המחקר חושף היבטים ביקורתיים שעלולים לאיים על הזהות המקצועית של השותפות ואנו לא רוצות שהן חלילה ייפגעו.

כדאי לבחון באיזה שלב במחקר ובאילו נתונים משתפים את המעורבים במחקר ואם בכלל. כמו כן, אפשר לתת את הדעת על האופן שבו נשתף בנתונים או בממצאים ראשוניים, למשל, בשיחה לא פורמלית, באמצעות מסמך קצר ושיחת צוות, באמצעות צפייה בייצוג או עיון בתיעוד שיעור ועוד.

לפני שאנו משתפות בנתונים או בממצאים ראשוניים, נשקול:

האם נוכל לשתף את כל מי שמעוניין? את מי נשתף? למה צריך לדאוג לפני שמשתפים?
האם צריך לעדכן את המשתתפות במחקר שאנו משתפים? באיזה אופן נשתף?

10. שמירה על פרטיות המשתתפות כאשר משתפים נתונים

לעיתים, תוך כדי המחקר הנתונים המחקריים שנאספים חיוניים למטרות שונות, כמו פיתוח מקצועי, הצגת המחקר לשותפים ועוד. כדי לשמור על פרטיות המשתתפות במחקר ועל כך שמידע שקשור בהן לא ייחשף ללא אישורן אנו מציעות לפעול ברגישות רבה בשיתוף הנתונים עם גורמים שונים. למשל:

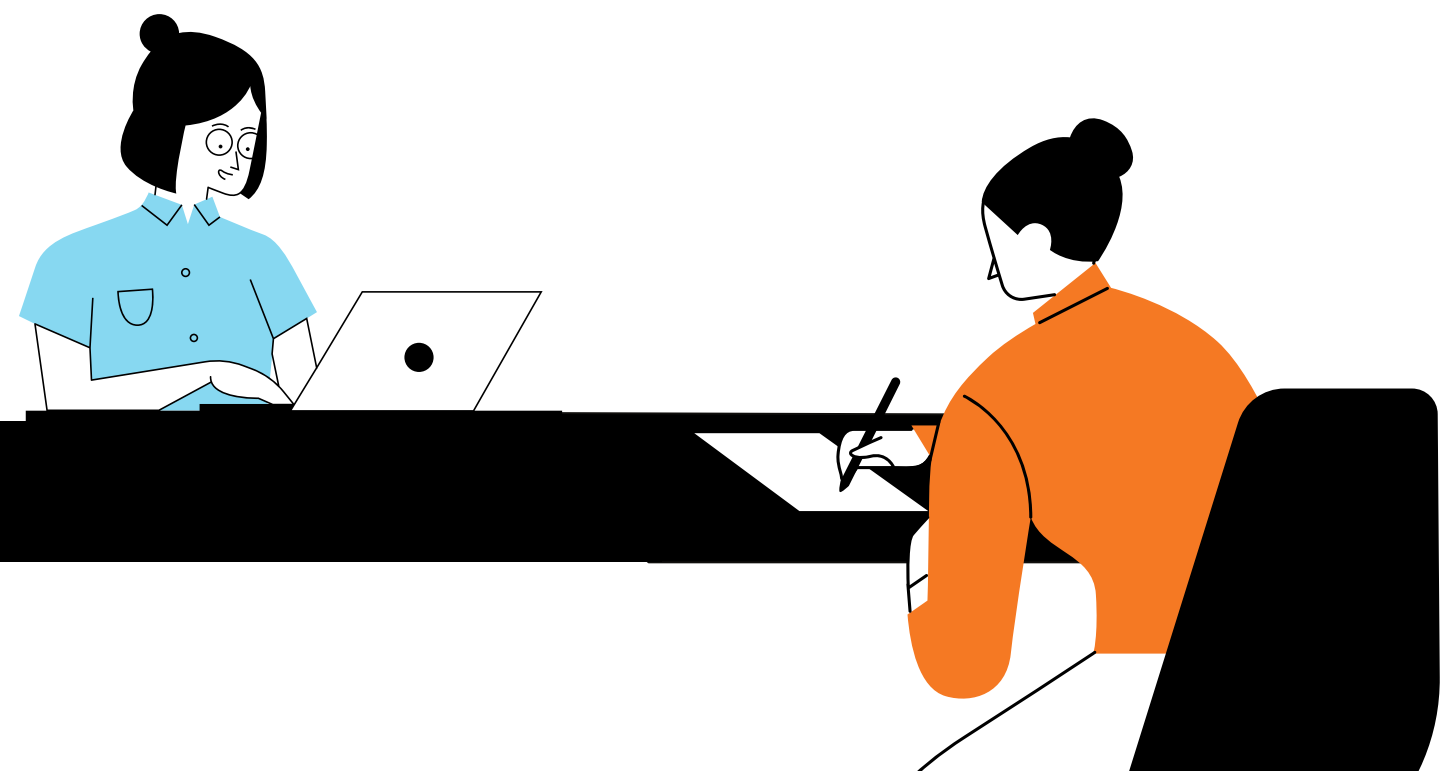
- במידה ונרצה לשתף בנתונים מהמחקר שלא למטרות מחקר, לדוגמה, ישיבת צוות פיתוח או הצגת פרוייקט המחקר למנהלות, נבקש את רשות המשתתפות. אנו ממליצות לבקש באופן מפורש ולהתייחס לשאלות: לשם מה אנחנו משתמשים בנתונים? מי יראה את זה? מה אנחנו רוצות ללמוד מתוך השימוש בנתונים? וכיצד הם יוצגו? לא נרצה להפעיל לחץ עליהן וניתן להן את הזכות האמיתית לבחור גם שלא לשתף.
- כשמדובר בתיעוד וידאו וקול, והחומרים מיועדים לצאת מחוץ למעגל בו נמצאות המשתתפות – נערוך ונטשטש כך שלא ניתן יהיה לזהות את המשתתפות ונחזיר את התיעוד הערוך למשתתפות לאישורן הסופי.
- ככל שניתן, נשמור על זהות אנונימית של המשתתפות במחקר כאשר נשתף אחרים בממצאים מן המחקר, למשל – נעשה שימוש בשמות בדויים למשתתפות המחקר וגם לבית הספר בו נערך המחקר.

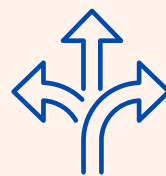

11. רגישות לשדה היישומי בכתיבה מחקרית

גם כשאנו כותבות על המחקר (במאמרים או בטקסטים נוספים) ניתן את הדעת לאופן שבו אנו כותבות על השדה היישומי. כדי לשמור על המחויבות האתית שלנו כלפי השותפות, וכדי לאפשר להן להשמיע את קולן ביחס לנקודת המבט המחקרית, אנו מציעות לחשוב על הכתיבה המחקרית ככזו שהמשתתפות יכולות להיחשף ולהתייחס אליה. למשל:

- כפי שנהוג במחקר, לשמור על אנונימיות המשתתפות במחקר וטשטוש פרטים שעלולים לחשוף את זהותן.
- בתיעוד יומן השדה לכתוב באופן כזה שאם משתתפת המחקר הייתה מעיינת בו, זו לא הייתה בעיה.
- כדי לטעון טענות ביקורתיות נרצה לחשוב על אסטרטגיות שיגנו על המשתתפות וימנעו מצבים שבהם מצטיירת תמונה "מאשימה" כלפיהן. למשל, אפשר לחזק את הטענה בעזרת מחקרים נוספים; אפשר לרכז אמירות נוקבות שנשמעות שיפוטיות; כאשר אנו מתייחסים באופן ביקורתי למתרחש, אפשר עדיין להציף את שיקולי הדעת האפשריים של משתתפות המחקר; ניתן לאפשר להן להביע את עמדותיהן ביחס לכתוב ואף לכלול את עמדתן בטקסט.
- בזמן כתיבת המאמר או פיתוח תוצר רצוי לשתף את המשתתפות במחקר טרם פרסום החומרים כדי להיחשף ולאפשר להן לחוות את דעתן עליהם.

דילמות בעבודת המחקר: איך משתפים בנתונים או בממצאים?

להרחבה על הדילמות

מתווה היועצות
על מקרה מהשדה

דילמות של חוקרות
וחוקרים - סיפורים
מהשדה

דילמה על
כתיבת יומן שדה

מה כדאי לעשות אם מורה שמשתתפת במחקר מבקשת מאיתנו נתונים שתועדו?

למשל, צילום שיעור, הקלטה או תמלול. מצד אחד, היא המתועדת ויש לה בעלות על הנתונים. מצד שני, אנחנו לא יודעים מה השימוש שהיא תעשה בהם והשלכותיו. למשל, שימוש בנתונים שנאספו במחקר ככלי לפיקוח על משמעת תלמידים עלול להיות בעייתי. איך אנחנו מתמודדים עם זה?

איך נפעל כשגורם סמכות מבקש מאיתנו מידע על אחת המשתתפות במחקר?

למשל, מנהלת מבקשת מידע על אחת המורות המשתתפות במחקר. מצד אחד, אנחנו פועלות בבית הספר שהיא מנהלת ואנחנו רוצות לשמור על יחסים תקינים איתה. מצד שני, אנחנו מחויבות לשמירה על פרטיות המשתתפות במחקר. איך נתייחס לבקשה של המנהלת?

כיצד כדאי לשתף את משתתפות המחקר בממצאי המחקר?

מצד אחד, אנו רוצות לשתף אותן בממצאים ולאפשר להן להתייחס ולהגיב. מצד שני, שיתוף בממצאים עלול לחשוף ביקורת על עבודתן ואף עלול לפגוע בהן. כיצד אפשר להתמודד עם הדילמה?

דגשים מעשיים בסיום עבודת המחקר בשדה

1. תהליך של פרידה

במהלך המחקר נכחנו בשדה היישומי, צפינו באירועים שונים, היינו בקשר קרוב עם נשות החינוך שהשתתפו במחקר. כחלק מהמחויבות שלנו לשותפים ומהרצון שלנו לשמור ולעודד קשרים בין האקדמיה ובין השדה היישומי, וכדי לתת משמעות משותפת למחקר – כדאי לחשוב כיצד להיפרד ולסיים את תהליך המחקר.

לקראת סיום תהליך איסוף הנתונים כדאי להזכיר למשתתפות המחקר מתי אנו מסיימים את התהליך. בסיום התהליך אנו ממליצות להקדיש זמן לפרידה מהמשתתפות במחקר (מורה, מנהלת, תלמידים). כדאי לתת מקום לרפלקציה על איך היה התהליך עבור המשתתפת במחקר וגם עבורנו. כמו כן, כדאי לחשוב באיזה ידע שנצבר לאורך המחקר כדאי לשתף את המשתתפות ולתווך אותו עבורן באופן שיכול לתמוך בעבודתן.

2. שמירה על קשר

כחלק מהמחויבות שלנו לשותפות ולהדדיות, לפני פרסום של תוצרי המחקר, נשלח אותם למשתתפות המחקר וניתן להן הזדמנות להגיב. בכך אנו נותנות מקום לקול של משתתפות המחקר ולא רק שלנו. בנוסף, כדאי לשלוח מאמרים ותוצרים שבהם המשתתפות לקחו חלק, מה שיכול לתרום לשמירה על הקשר ולחשוף את המשתתפות לתוכן מקצועי רלוונטי.

